

ПОЈАМ ЈАВНОГ СКУПА КАО КВАЛИФИКАТОРНОГ ЕЛЕМЕНТА КОД КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЧАСТИ И УГЛЕДА

„Основан је навод у захтеву за заштиту законитости о повреди кривичног закона — чл. 344. т. 4. ЗКП учињеној од стране оба ниже-степенa суда када су нашли да у радњи окривљеног Л., описаној у изреци првостепене пресуде, стоји кривично дело из чл. 170. ст. 2. КЗ — квалифицирана увреда, тј. увреда учињена на јавном скупу. У ствари оба нижестепена суда су пошла од тога да увреда нанесена на било каквом скупу радне заједнице, без обзира на све стварне околности под којима је учињена, представља квалифицирани облик увреде из чл. 170. ст. 2. КЗ. При том, очигледно, оба суда полазе од становишта да је сваки скуп радне заједнице јавни скуп у смислу чл. 170. ст. 2. КЗ. Да оба поменута суда баш тако схватају ово кривично дело и сваки скуп радне заједнице види се и из околности да су, не дајући за то никакве разлоге, поистоветили увреду на збору радне заједнице, о коме је реч у изреци првостепене пресуде, са увредом на јавном скупу. При овоме су оба суда, а да ни за то нису дали основне и правилне разлоге, претходно поистоветили увреду на поменутом збору радне заједнице са увредом на јавном месту, каква инкриминација, иначе, као квалифицирани облик увреде из чл. 170. КЗ не постоји, па су ову поистоветили са увредом на јавном скупу. Међутим, по мишљењу Врховног суда Југославије, овако становиште и првостепеног и другостепеног суда није правилно. Наиме, не може се сваки скуп радне заједнице, па и овакав скуп радне заједнице „Завода Ф. В.”, сам по себи и без обзира на све стварне околности под којима је одржан, узети као јавни скуп у смислу чл. 170. ст. 2. КЗ. Тачно је, иначе, да се појам овог скупа у смислу чл. 170. ст. 2. КЗ може узети у ширем смислу но што произилази из појма јавног скупа из Основног закона о јавним скуповима, те да се сваки скуп радне заједнице не може искључити из појма јавног скупа у смислу чл. 170. ст. 2. КЗ. Међутим, да би се у једном конкретном случају узело да се ради баш о јавном скупу у смислу поменутог одредбе КЗ, те увреда нанесена на таквом скупу квалификовала као увреда на јавном скупу, треба у сваком таквом случају утврдити баш такав карактер скупа радне заједнице, тј. карактер јавног скупа у смислу чл. 170. ст. 2. КЗ. При том се мисли на то да је фактичко питање то ради ли се, када је реч о збору радне заједнице, о јавном скупу у

смислу поменуће одредбе КЗ, што пак зависи од оцене свих стварних околности под којима је дошло до сазивања збора радне организације и при којима је збор одржан, као и од начина на који је инкриминисано дело извршено — увреда нанета.

У овом случају, по мишљењу Врховног суда Југославије, релевантне су за оцену питања и за правилно одлучивање, поред других, околности које се односе на начин сазивања збора радне заједнице, место и време одржавања, број присутних учесника збора и то било чланова радне заједнице или других грађана. С друге стране, и сам начин извршења кривичног дела, тј. начин доношења увреда је исто тако од значаја за правилно и законито одлучивање о постојању квалифициране увреде из чл. 170. ст. 2. КЗ. Значи, када је реч о квалифицираној увреди из овог члана КЗ, ради се о посебном скупу те о могућности да се нанета увреда чује од већег броја људи, чиме се и оштећеном причињава у већем степену напад на част и углед. Ово утолико пре, што се у случају увреде на јавном скупу из чл. 170. ст. 2. КЗ ради о инкриминацији која је по друштвеној опасности (и у закону предвиђеној санкцији) изједначена са увредом нанетом путем штампе, радија, телевизије и сличним средствима тј. средствима најшире јавне комуникације."

(Пресуда Врховног суда Југославије КЗ 81/67 од 6. септембра 1967. године, објављена у часопису „Правни живот“ бр. 1/68, стр. 82—83).

Према чл. 169. ст. 2, чл. 170. ст. 2. и 171. ст. 2, КЗ, постојаће теже кривично дело клевете, увреде и изношења личних и породичних прилика, ако су ова дела учињена путем штампе, радија, телевизије или сличним средствима, или на јавном скупу.

Јавност, као квалификаторни елеменат код кривичних дела против части и угледа, представља појам, чије границе нису јасно одређене ни у кривичном законодавству нити, пак, у кривичноправној теорији и пракси. Разна законодавства на различите начине одређују појам јавности. Тако, нпр., у немачком Кривичном законнику у § 186, који говори о кривичном делу оговарања — каже се да ће казна бити пооштрена ако је дело учињено јавно или ширењем преко писмена, слика, или представа. Стари српски Казнени законик од 1860. године у § 210. ал. 3. дао је појам јавности клевете. Према том параграфу, јавно опадање постоји онда „ако се то догодило на јавном месту или у јавним скупштинама, или средством печатње, ликова и образа, распрострањивањем или излагањем таквих на јавним свима приступачним местима“ (1). И стари југословенски КЗ од 1929. у § 297. предвиђа тежу казну у случају „ако је увреда учињена јавно“. Јавност је такође квалификаторни елеменат код кривичних дела против части и у већини других (нарочито европских) кривичних законодавстава (на пример у француском КЗ (2)).

(1) Ова одредба је преузета из § 152. ал. 2. пруског КЗ. (в. Др Т. Живановић: О увреди и клевети — Београд, 1927, стр. 61).

(2) По француском праву разликовање између клевете и увреде постоји само онда ако су оне учињене јавно. Ако то није случај, онда се свака повреда части, па и она која садржи елементе клевете, сматра увредом. (в. Објашњење уз Нацрт КЗ ФНРЈ, Београд, 1951, стр. 314).

/Може се констатовати да је руководна идеја свих законодавстава која предвиђају јавност као квалификаторну околност код кривичних дела против части и угледа — да теже казне учиниоца у случају ако је за повреду части сазнало више лица./С друге стране, пак, може се уочити да интенцији ових законодавстава не одговара теже кажњавање у сваком случају када је за увреду одн. клевету сазнао прост збир више лица.<Потребно је, наиме, да ово сазнање буде остварено на такав начин или под таквим условима да оно добије карактер *јавног*.>Ово се може закључити из чињенице да скоро сва законодавства наводе и извесне начине извршења увреде одн. клевете, који по својој природи указују на *јавни* карактер сазнања. Кад би сврха теже инкриминације била само у томе да се теже казни за повреду части која је сазната од простог збира лица — онда би, очигледно, било непотребно наводити ове начине сазнања, већ би једноставно могло бити речено нпр.: „ако је дело учињено пред више лица”. Чак и она законодавства која се не упуштају у одређивање начина сазнања, захтевају да дело буде учињено јавно,<упућујући тиме на логички закључак да само сазнање више лица још увек нема карактер јавног сазнања.>

Код извршења дела путем средстава информација, нпр. путем штампе — поред сазнања више лица — остварен је још један елеменат који овом сазнању даје јавни карактер. Тај елеменат се састоји у чињеници да је до сазнања дошло средством међусобне комуникације међу људима, дакле средством чија је намена да се одређене чињенице упућују неограниченом броју људи, чинећи на тај начин уочавање изнетих чињеница приступачним свакоме.

Ситуација је, дакле, тако рећи једноставна, и јавни карактер кривичног дела против части и угледа може се без великих тешкоћа утврдити, ако поред сазнања више лица буде остварен и још неки елеменат, који ово сазнање чини јавним, као што је то случај код кривичних дела увреде, клевете и изношења личних и породичних прилика, учињених путем средстава информација.

✓ Међутим, кривичноправна заштита части и угледа не би била довољно ефикасна, ако би се теже кажњавало само у случајевима када се јавни карактер дела може очигледно утврдити. Воља законодавца иде даље од тога и захтева теже кажњавање и у свим осталим случајевима када сазнање више лица за садржину напада на част и углед има јавни карактер, па без обзира на то што је критеријуме за утврђивање јавног карактера сазнања законодавно, теоријски и практично компликовано утврдити.

Наш је задатак да покушамо да изнађемо ове критеријуме, односно да утврдимо који услови и претпоставке треба да се испуне па да сазнање садржине напада на част и углед од стране више лица добије карактер јавног сазнања.

У литератури и пракси се о томе питању доста расправља.

Др Т. Живановић ⁽³⁾ сматра да је за јавност увреде потребно да је она могла бити опажена од већег, по броју и индивидуално неодређеног (тј. личним односима неодржаваног) круга лица, при чему није потребно да

(3) В. др Т. Живановић: Основи кривичног права Краљевине Југославије — Посебни део, Београд, 1933, књ. II, стр. 21 у вези са књ. I, св. 1, стр. 117.

је извршена на јавном месту ⁽⁴⁾. Круг лица остаје индивидуално неодређен и онда, када се они који долазе уписују у књигу, тј. када су они који су дошли индивидуално позвани, ако само није ограничен број лица која све могу доћи.

Велзел ⁽⁵⁾ сматра да је увреда јавна онда, када је учињена пред већим незатвореним кругом лица ⁽⁶⁾.

Наш КЗ у члановима 169, 170. и 171. не даје могућности за овако широко схватање јавне клевете, јавне увреде и јавног изношења личних и породичних прилика. Он одређује нешто ужи, али зато, чини се, јаснији појам јавности код ових кривичних дела. Наиме, ова дела су учињена јавно, ако су учињена путем штампе, радија, телевизије или сличним средствима или на јавном скупу. Према томе, схватање да је увреда јавна ако је учињена пред већим, индивидуално неодређеним кругом лица — не би могло бити прихваћено са гледишта нашег КЗ, уколико иста не би била учињена на јавном скупу. Такође јавност места по нашем КЗ нема одлучујући значај за појам јавности код кривичних дела против части и угледа. Потребно је да је дело учињено на јавном скупу ⁽⁷⁾.

Међутим, иако на први поглед изгледа да је појам јавног скупа јасан, његово тумачење је у теорији и пракси изазвало крупне проблеме.

Према др Ј. Таховићу ⁽⁸⁾, појам јавног скупа „треба пре свега узети у смислу Закона о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима. Сем тога овде треба подразумевати још неке друге облике сакупљања на јавном месту, као на пример погребне поворке, природна весеља око рабања и венчања, разне друге народне и локалне светковине, јавне плаже итд.“

Овакво схватање појма јавног скупа је, по нашем мишљењу, сувише широко. Нема сумње да овај појам треба схватити шире него што је он дат у горе наведеном закону, али он ипак не може бити схваћен тако

(4) Мишљење да јавно место није одлучујући моменат за оцену питања да ли постоји јавна увреда, Живановић је заступао и у време важења старог српског КЗ, који је, као што је наведено, изричито истицао увреду на јавном месту као посебан случај јавне увреде. В. др Т. Живановић: »О увреди и клевети«, Београд, 1911, стр. 50, као и новије издање ове књиге од 1927, стр. 62. Ту Живановић каже да би било апсурдно сматрати да је увреда учињена јавно ако је лице А у механичашпуло на ухо лицу Б нешто за овога увредљиво, и када би само њих двоје били у кафани. »Зато је потребно — вели даље Живановић — захтевати за јавност места поред приступачности истог свакоме и могућност да неком трећем (ма и једном једином лицу дакле) изјасва непосредно до сазнања дође, иако се устварно ово није догодило. Ове ће пак могућности бити онда, када је изјави био присутан и неко трећи, или када је она гласно саопштена. Ако поменути услови постоје без значаја је, да ли је место и по себи јавно«.

(5) Welzel: Das Deutsche Strafrecht, 9. Aufl., Berlin, 1965, стр. 281.

(6) Тако и Schönke—Schröder: Strafgesetzbuch—Kommentar, 12. Aufl. München und Berlin 1965, стр. 889. Ту се, на пример, каже: »Јавно оговарање постоји онда када је оно за један већи, личним односима неповезани круг лица било опаљиво (wahrnehmbar).«

(7) У објашњењима уз Нацрт Кривичног законика ФНРЈ (изд. Сл. лист ФНРЈ, Београд, 1951, стр. 314) у вези са тим се каже: »У Нацрту се стало на становиште да због јавности напада, по правилу, не треба предвидети тежу казну. Изузетак су увреде или клевете учињене путем штампе, радија или на јавном скупу, јер у оваквим случајевима увреду или клевету редовно сазнаје већи круг људи; због тога они имају тежи карактер. Што се тиче осталих начина јавних увреда или клевета (нпр. на јавном месту), стало се на становиште да овакве случајеве не треба теже кажњавати јер је редовно ограничен број лица која могу сазнати за увреду односно клевету«.

(8) Др Ј. Таховић: Коментар Кривичног законика, Београд, 1956, стр. 169.

широко да се под њега може подвести скуп више лица на јавном месту. У ствари, ово мишљење се поводи за идејом да је за јавни карактер увреде одн. клевете од битног значаја јавност места. На тај начин долази до мешања појма „јавни скуп“ са појмом „јавно место“, јер се, заправо, први појам жели објаснити другим⁽⁹⁾. Овакво резонување се, међутим, удаљава од интенције законодавца, јер иде за тим да одреди појам јавности на основу ванзаконских мерила, и да тако одређени појам припише законодавчевој интенцији.

Но, иако нетачно, овакво схватање јавног скупа је заступљено у јединим одлукама наших судова. Тако се, на пример, у једној судској одлуци⁽¹⁰⁾ о овом питању каже: „Под јавном увредом у смислу члана 169/2 КЗ не разумијева се само скуп по Закону о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима, него и јавни скуп као већа група људи окупљених на јавном месту.“

Другу крајност представљају мишљења која за појам јавног скупа не траже ништа више од простог збира више лица на јавном месту. Тако је, на пример, мишљење заступљено у одлуци Врховног војног суда II К. бр. 33/57⁽¹¹⁾, према коме појам јавног скупа треба схватити тако „да се у њега укључују сви јавни скупови у смислу фактичког постојања веће групе људи на јавном месту“. Сасвим је свеједно — каже се даље у овој одлуци — „да ли се ради о скупу који је формално сазван или о каквом другом скупу, који је спонтано, или било како друкчије настао“.

Ово последње мишљење, које појам јавног скупа чини сасвим неодређеним, мора бити одбачено. Оно ни у већини других судских одлука није прихваћено. Тако се, на пример, у одлуци Врховног суда Југославије Кж 66/54 од 4. VI 1956. године (Збирка III/43) износи сасвим исправно схватање да увреда — самим тим што је нанесена на месту где постоји већи број људи — још увек није учињена на јавном скупу. У конкретном случају заступљено је становиште да увреда у кафани не може бити квалификована као увреда на јавном скупу, ако такав скуп није заиста постојао у време извршења увреде.

У коментарисању схватања које је заступљено у овој одлуци, Златарић⁽¹²⁾ долази до веома занимљивих закључака, који представљају по нашем мишљењу правиан путоказ за ближе одређивање појма јавног скупа у смислу одредаба КЗ. Полазећи од констатације која је изражена у наведеној одлуци, да присутност већег броја људи на одређеном про-

(9) Склоност ка мешању јавног места и јавног скупа и објашњењу једног појма другим — представља честу појаву. Тако, нпр., интересантно је навести мишљење изражено у одлуци касационог суда у Београду из 1931. године, према коме се има сматрати да је дело учињено на *јавном месту*, мада је учињено на верској свечаности у приватној кући, зато што је учињено пред гостима. Дакле, овде се појам јавног места жели одредити помоћу појма јавног скупа — насупрот данашњој тенденцији да се појам јавног скупа објасни појмом јавног места, што, у ствари, све зависи од законског текста од кога се полази и који треба тумачити. (в. Г. Никетић: Крив. зак. — објашњења — пракса — споредно законодавство, Београд 1939, стр. 492).

(10) Ова одлука је објављена у књизи Кривични законик са објашњењима изд. Урадни лист ЛРС, Љубљана, 1961, стр. 274.

(11) в. др. М. Борђевић: Практикум за Кривично право — посебни део- Београд, 1967, стр. 58.

(12) др Б. Златарић: Кривични законик у практичној примјени — II св., Загреб, 1958, стр. 183—184.

стору (нпр. у кафани, на плажи, на забави) још увек не представља јавни скуп. Златарић долази до закључка да под јавним скупом треба сматрати састанак већег броја људи са заједничким циљем неке друштвене или политичке манифестације — при чему тај састанак треба да буде приступачан јавности.

Схватање да је јавни скуп састанак већег броја људи са заједничким циљем неке друштвене или политичке манифестације, представља, у ствари, врло прецизну дефиницију појма јавног скупа. Међутим, сматрамо да ова дефиниција, насупрот свим досадашњим, исувише сужава појам јавног скупа, те да стога опет не погађа интенцију законодавца.

По нашем мишљењу, за постојање јавног скупа несумњиво је потребно да окупљање људи на једном месту има један одређени друштвени смисао. Просто налажење више лица у једном простору, нпр. у трамвају, у кафани, на плажи итд. — не може представљати јавни скуп. С друге, пак, стране, ако се јавни скуп схвати као састанак више лица са заједничким циљем неке друштвене или политичке манифестације, онда то значи да нема јавног скупа ако његови учесници не добу у намери да се *састану* један с другим, да би из тог састајања *заједничком* акцијом произвели одређену, за друштвене односе релевантну манифестацију. Према овој дефиницији, на пример, посетиоци позоришне представе, или, пак, неког јавног предавања не би могли представљати јавни скуп, мада, по нашем мишљењу, овде може бити реч о јавном скупу у смислу одредаба КЗ. Према наведеној дефиницији, ту не би могло бити речи о јавном скупу, јер иако има окупљања — нема *састајања* људи, нити, пак, има неке заједничке акције и неког заједничког циља који треба да буде остварен тиме што су се људи састали, мада је несумњиво реч о скупу људи, који је узрокован једним заједничким друштвеним смислом, који је присутан код сваког учесника скупа.

Поставља се, међутим, питање, да ли сакупљање више лица, које свако за себе предузима акцију ради постизања једног истоветног друштвено целисходног циља, може бити сматрано јавним скупом без обзира на то што нема остварења заједничком акцијом *заједничког* друштвеног циља.

Индивидуална повезаност учесника скупа, по нашем мишљењу, није неопходно потребна за постојање јавног скупа. Међутим, то не значи да није потребан и извештај контакт између аутора изјаве и скупа као целине. Ако један посетилац предавања устане са свога седишта и гласно изговори увреду на рачун одређеног лица — неће се радити о јавној увреди, јер није успостављен контакт између њега и јавног скупа. Међутим, ако предавач изговори пред публиком увреду на рачун истог тог лица — постојаће јавна увреда, јер је између њега и публике успостављен одређен контакт.

Да би тај контакт био успостављен, потребно је да се сви учесници скупа налазе на скупу у циљу да такав контакт успоставе (дакле, не долазе у обзир плаже, трамваји и сл.). С друге стране, пак, није потребно да тај циљ буде заједнички у том смислу да учесници скупа колективном активностима постижу одређени друштвени ефекат (нпр. зборови). Довољно је да буде остварен однос социјално целисходне комуникације између чланова скупа, при чему је без значаја да ли је он успостављен између учесника

скупа међусобно ⁽¹³⁾ или је, пак, успостављен само између аутора изјаве и скупа као целине.

Као што се из изложеног види, прва два основна елемента појма јавног скупа су следећа: (а) учесници скупа треба да се на скупу налазе у циљу успостављања одређеног социјално целисходног контакта; (б) овај контакт мора бити стварно и успостављен, тако да се учињена изјава, која у себи садржи увреду или клевету, може сматрати *упућеном* већем броју људи који су *оријентисани* на то да је приме одн. опазе ⁽¹⁴⁾. Потребно је свакако да је изјава учињена тако да је то бар већина присутних могла приметити ⁽¹⁵⁾. Значи, она мора бити учињена гласно. У случају да је учињена конклюдентним радњама, за већину присутних она мора бити јасно уочљива. Исто тако, ако је у питању алузија, постојаће јавна увреда само онда ако се, с обзиром на околности конкретног случаја, може узети да је њен смисао разумљив за већину присутних.

Само се по себи разуме, и то је у досадашњим излагањима већ наглашено, да је за постојање јавног скупа потребна присутност већег броја лица. То је трећи елемент појма јавног скупа.

У вези с тим се поставља питање, да ли је за постојање јавног скупа у смислу чл. 169/2, 170/2 и 171/2 КЗ потребна могућност неограниченог приступа скупу. Мишљења смо да уз остварење осталих услова за постојање јавног скупа, не би требало инсистирати на овом услову. Нпр., годишњој скупштини једног удружења ће свакако присуствовати само чланови тог удружења. Па ипак, само због тога се не би могао порећи овој скупштини карактер јавног скупа, чак иако се на исту може доћи само уз показивање чланске карте.

Учесници скупа треба да буду индивидуално неодређени. То је четврти елемент појма јавног скупа. Ово, међутим, не треба, по нашем мишљењу, схватити тако, да уопште не треба да се знају лица која могу да узму учешћа на скупу. Битно је једино то, да лица која сачињавају скуп, нису појединачно одн. поименично одређена као чланови скупа (нпр. чланови управног одбора, комисије итд.).

Према реченом излази да нема никаквог разлога збор радне заједнице, у принципу, не сматрати јавним скупом у смислу чл. 170. ст. 2. КЗ. Свакако да је потребно испитати све околности под којима је такав збор одржан — као што то произилази из мишљења израженог у судској одлуци која је на почетку цитирана. Али, ако се утврди да су испуњени услови који су у овом раду наведени, не видимо разлог да се збору радне заједнице одрекне карактер јавног скупа. Неки од тих услова су с обзиром на

(13) Ако постоји међусобни контакт међу свим члановима скупа (нпр. на зборовима, конференцијама итд.) — онда може постојати јавна увреда одн. клевета чак иако један учесник скупа, на пример, и без добијања речи, изговори гласно нешто што представља увреду одн. клевету.

(14) Ако се анализира суштина јавности увреде одн. клевете када се она чини путем радија, телевизије или штампе — може се доћи до закључка да се она заправо састоји у томе што је изјава *упућена* већем броју лица која су *оријентисана* да је приме (слушајући радио, гледајући телевизију, читајући новине). Дакле, у својој бити увреда одн. клевета пред јавним скупом је исто што и остали случајеви јавне увреде одн. клевете.

(15) Овако и Златарић, *op. cit.*, стр. 183.

природу таквог збора сами по себи дати. Тако, нпр., може се рећи да се на таквом збору међусобна комуникација између аутора изјаве и скупа као целине несумњиво остварује. Учесници збора се налазе на збору ради остваривања ове комуникације. Овакав збор увек представља скуп више поименично неодређених лица. У појединим случајевима је потребно још испитати да ли се изјава у свом конкретном облику појављује као упућена скупу који је био оријентисан да је опази, и да ли је начин њеног упућивања био такав да је већина присутних то могла сазнати и разумети.

Др Драгољуб Р. Атанацковић